

לעשון בן־עשן

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

שלח תש"ב (חלק ב)

וַיֹּאמֶר ה' מִלְחָתִי כְדָבָרְךָ

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשפ"ה לפ"ק

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 995 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 4 → 4 → 20.2

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח ענותון ושפל ברך, עשה צדקה בהצנע לכת, מדרקד במצוות, דיבר אמת בלבו והלך תמים, בטח בה' ונשא ונתן באמונה, עמל ויגע בתורה לילות וימים

רבי דוד ז"ל ניישטיין

ב"ר שמעון ז"ל

נפטר כ"ד סיון תשנ"ג

בנש"ק חסיד ועניו, רבוק בספרי תלמידי הבעש"ט דק' זי"ע, דלה והשקה ממה שקיבל מרבותיו, מקושר בכל נימי לבבו וזכה לקירבה יתירה אצל דודו מרן רביה"ק זי"ע, הרה"צ

רבי ישכר בעריש זצ"ל לויפער מדישקוב

בן הרה"ח המפורסם רבי שמעון ז"ל

נפטר כ"ז סיון תשפ"ב

הרה"ח ירא אלקים, רחם ומוקיר רבנו, מלמד תשב"ד

רבי שלמה אשר אנגשיל ז"ל

קאפפער

בן הרה"צ רבי יקותיאל יהודה ז"ל

נפטר כ"ג סיון תשע"ב

הרה"ח המפורסם, פעל גדולות ונצורות למען הכלל והפרט, ובמיוחד למען שמירת בתי חיים בעולם

רבי צבי ז"ל קעסמענבוים

בן הרה"ח ר' שמואל ז"ל

נפטר כ"ז סיון תשע"ג

הרה"ח עובר ה' במסירות נפש, עסק בתורה בהתמדה רבה, עסק בספרי רביה"ק זי"ע, וסיים הרבה פעמים ספח"ק ויואל משה, ולאחרונה למד שיעורים קבועים בקונטרסי 'לשון קדשו'

רבי יחזקאל שרגא ז"ל פריעדמאן

בן הר"ר יהושע ז"ל

נפטר כ"ה סיון תשע"ג

הרה"ח המרום, שוקד בתורה בהתמדה רבה, והרכה פעלים למצות ביקור חולים, ולהחזקת מוסדות התורה תלמיד נאמן מורביה"ק זי"ע וכתב הרבה מדברי תורתו

רבי יחזקאל שרגא ז"ל כהנא

בן הרה"ח ר' צבי אלימלך הכהן ז"ל

נפטר כ"ט סיון תשע"ה

האשה החשובה יראת ה' היא תתהלל, עמדה לימין אביון

מרת פינא גאלדא ע"ה

יאקאבאוויטש

ב"ר מאיר דוב ה"ד - אשת הרה"ח ר' חיים יקותיאל ז"ל

נפטרה כ"ד סיון תשע"א

האשה החשובה והצנועה בעלת חסד וטובת לב

מרת לאה ע"ה קאהן

ב"ר יששכר יהודא ז"ל

אשת הרה"ח ר' חיים אביגדור ז"ל

נפטרה כ"ד סיון תשכ"ז

קושיית ודקדוקים בפסוק סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ

קושיא ד

בפסוק סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ, פירש רש"י: בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת ה'.

ווייטער שטייט ביי די מַרְגְּלִים, ווען ס'איז געווען דער גִּזְרֵי דִין [אכנו בדבר ואורשנו], און מִשֶּׁה רַבִּינוּ הָאֵט מִתְפַּלֵּל געווען, וואמר משה בתפלתו, ועתה יגדל נא כח ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ (לאמר) ה' אֶרְךָ אִפְּסִים וגו', סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגִדְלָה חֲסִדְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לָעָם הַזֶּה מִמַּצְרִים וְעַד הַנֶּה.

וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ.

זאָגט רש"י^א, בְּדַבְרְךָ, שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת ה'.

ומפרש המורח: לא כדברך שאתה אומר ועתה יגדל נא כח ה', הסמוך לו, דאם כן בְּדַבְרְךָ' למה לי

זאָגט דער מזרחי^ב, מ'זאל נישט מיינען אַז סְלַחְתִּי .. [בְּדַבְרְךָ שאמרת ועתה יגדל נא כח ה' וגו' סְלַח נָא וגו', דאם כן] לעולם איז דאך גענוג געווען [שיהא נכתב וַיֹּאמֶר ה'] סְלַחְתִּי, [ומובן דקאי אויף וואס] ער האָט געבעטן סְלַח נָא וגו', וואָס איז דער [יתור אומרו] בְּדַבְרְךָ. נאָר [על כרחך הכוונה] נישט פאַר דעם יגְדֵל נָא כֹחַ ה', [דהיינו] דורך די מַדּוּת [של רחמים]^ג, נאָר וועגן דעם שלא יאמרו מבלתי יכלת ה', נאָר בְּדַבְרְךָ [מיינט] דורך 'די' רייד.

ח

ויש להבין מהו החילוק באם הסליחה הוא בשביל מה שאמר משה פן יאמרו, או בשביל מה שאמר ועתה יגדל נא [ד] [אמנם] לכאורה וואָס איז מיר א נַפְקָא מִינֵה דורך וואָס, [ומה בא הכתוב להשמיענו בזה, באומרו בְּדַבְרְךָ].

ט

קושיא ה

בגמרא ברכות: סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ, תני רבי רבי ישמעאל, בְּדַבְרְךָ עתידים אומות העולם לומר כן. ובמהרש"א מפרש דרדש לה ג"כ מן 'יתור' אומרו בְּדַבְרְךָ

די גמרא זאָגט אין ברכות דף ל"ב, סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ, תנא דבי רבי ישמעאל, עתידין אומות העולם לומר בְּדַבְרְךָ.

זאָגט ער - ווי זיי זאָגן [פֶּשֶׁט]^ה, - ער דִּרְשֵׁנִט, פון דעם 'איבעריגן' בְּדַבְרְךָ, דִּרְשֵׁנִט די גמרא עתידין אומות העולם לומר בְּדַבְרְךָ.

^א ברש"י (יד, כ): בְּדַבְרְךָ. בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת ה'.

^ב בפ"י הרא"ם (שם): לא 'כדברך' שאתה אומר ועתה יגדל נא כח ה', הסמוך לו, דאם כן בְּדַבְרְךָ' למה לי, מאחר שאמר לו 'סְלַחְתִּי', למדנו שהוא כדבריו.

^ג וכמו שמסיים שם ועתה יגדל וגו' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר וגו' ה' אֶרְךָ אִפְּסִים וגו'.

^ד בגמרא ברכות (לכ): מבלתי יכלת ה', יכול ה' מיביע ליה, אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל. אמר הקב"ה למשה, והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים. אמר לפניו, רבוש"ע עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד. אמר רבי יוחנן, מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ, תני דבי רבי ישמעאל, בְּדַבְרְךָ עתידים אומות העולם לומר כן, אשרי תלמיד שרבו מודה לו. • ואולם חזי אַנִּי, אמר רבא אמר רב יצחק, מלמד שאמר לו הקב"ה למשה, משה החייטני בדברין [פירש"י: בפני האומות].

^ה במהרש"א (שם): שחזר הקב"ה [והודה לו למשה] כו'. דהיינו שהודה לדברי ויכוח זה, מבלתי יכלת וגו'. שנאמר וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי בְּדַבְרְךָ מִיּוֹתָר, לומר שסלחתי להם כדברי ויכוח שלך, וכפירוש רש"י בחומש, בְּדַבְרְךָ שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת ה' עכ"ל. ופירש הרא"ם לא כדברך שאתה אומר ועתה יגדל נא כח וגו' הסמוך

(ה) [אמנם] לכאורה וואָס איז דער פֿשט [באומרס] אַז עתידין אומות העולם [לומר כן].
(וכדלהלן באות יב).

יא

וויש לפרש עוד דרדשי לה 'משמעות' הלשון 'פֿדֿבֿרָךְ', והכוונה דמכין משמה אמר כן בודאי יתקיים דבריו שעתידין לומר כן קען זיין [עוד], 'ס'איז דער פֿשט [בדרשת הגמרא, לא מצד 'יתור' הלשון, אלא מצד 'משמעות' הלשון 'פֿדֿבֿרָךְ', דמזה דרשו דהכוונה כי יען] ווייל אַז משה רבינו האָט אַזוי געזאָגט [פֿן יאָמרו וגו'], איבערדעם איז מוכָרַח [אַז] זיי זאָלן אַזוי זאָגן, [ולזה אמרו בגמרא] עתידין אומות העולם [לומר כן].

יב

אמנם עדיין צריך ביאור, דהרי משה לא אמר כן אלא באופן אם היה מתקיים ח"ו והמתה את העם הזה כאיש אחד, לכולתם בבת אחת, שאז יאמרו הגוים מִבְּלָתִי יָכַלְתָּ וגו', אבל לאחר שנמתקה הגזירה באופן שימותו לאט לאט במשך מ' שנה, כדי שלא יאמרו הגוים כן, אם כן באופן זה שוב לא שייך דברי משה, ואם כן האיד אמרו שהשיב לו הקב"ה דאבתי עתידין האומות העולם לומר כן [אמנם עצם הענין קשה, דהרי] לעולם איז דאָך [אין] דער אָמַת נישט אַזוי געווען [לבסוף. שהרי] ער האָט דאָך נאָר געזאָגט [דבאופן] אַז ס'וועט חלילה זיין וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם [הַזֶּה] כְּאִישׁ אֶחָד, וועט מען אַזוי זאָגן. אָבער דער אָמַת [איז דאָך געווען צום סוף אַז] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט וְאֵוֹלָם חִי אֲנִי וְיִמְלָא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אַז ס'וועט זיין וְיִמְלָא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, נאָר וואָס דען, אַז ס'וועט זיין [באופן אַז] זיי וועלן בלייבן אין דער מִדְבָּר [מ' שנה], און צוביסלעך [יסתלקו דור יוצאי מצרים], און דערנאָכדעם וועט גיין דאָס צווייטע דור [לארץ ישראל], וועט שוין נישט אַזוי אויסזען. [ואם כן] האָט ער דאָך דאָס באַוואָרנט, כדי מ'זאָל נישט אַזוי זאָגן [מִבְּלָתִי יָכַלְתָּ וגו', און אַזוי ווי] ער האָט געזאָגט סְלַחְתִּי, [וממילא] וועט ער דאָך 'נישט' אַזוי טון אַז אָכּוּ בְּדִבְרֵי וְאוֹרְשָׁנוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל, ממילא אַז מ'האָט נישט אַזוי געטון, [אם כן שוב אין עתידין אומות העולם לומר כן] ..

[ואף לדרכינו דהוא מצד דברי משה, אמנם הרי] משה רבינו האָט דאָך נישט געזאָגט אַז די אומות הָעוֹלָם וועלן זאָגן, נאָר ווען מ'טוט אַזוי. אָבער אַז מ'וועט נישט אַזוי טון, וועלן דאָך שוין נישט זאָגן די אומות הָעוֹלָם.
[ואם כן קשה] וואָס דען זאָגט ער עתידין אומות העולם שיאמרו, ווי קען דען נאָך זיין [שייך, אַז] עתידין אומות העולם שיאמרו, אַז ס'איז געווען סְלַחְתִּי.

לו וכו', עכ"ל. • ותנא דבי רבי ישמעאל הוסיף לומר 'מיתורא דפֿדֿבֿרָךְ', לומר מעלת משה, שעתידין אומות העולם לומר כן, אשרי [תלמיד שרבו מודה לו] כו'. נקט אומות העולם, משום דבשביל פֿן יאמרו הגוים מִבְּלָתִי יָכַלְתָּ וגו', חזר הקב"ה והודה למשה מִלְּפָנָיו ישראל, ועל זה גם יאמרו אומות העולם אשרי תלמיד וכו', ודו"ק.
י רבינו הביא ממהרש"א רק זה הפרט דתנא דבי רבי ישמעאל נקט לה מיתורא דכדברך. אבל בעיקר הענין נקט רבינו כפשוטו, שעתידין לומר 'כדברך' שאמרת פֿן יאמרו מִבְּלָתִי יָכַלְתָּ וגו', והוא כלשון המדרש בתנחומא (סימן יג) וז"ל: קיבל הקב"ה את דבריו והודה לו, ויאמר ה' סְלַחְתִּי פֿדֿבֿרָךְ, שכן עתידין אומות העולם לומר 'פֿדֿבֿרָךְ'. וכעין זה במדבר רבה (טז, כב): שהם עתידין לומר 'פֿדֿבֿרָךְ'. [נפירוש המהרש"א הוא רק לפי הנוסח בגמרא שעתידין לומר 'כן', דלפי זה מפרש לה שהם עתידין לומר כדלהלן, אשרי תלמיד שרבו מודה לו. אבל בלשון המדרש לא מתפרש הכי כלל, וגם לא מסיים עלה המדרש בלשון הגמרא אשרי תלמיד וכו'].
י וכפירוש רש"י (יד, כא. באופן ב): הרי זה מקרא מסורס, חי אֲנִי כי כל הָאֲנָשִׁים אִם יָרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, וכבודי יִמְלָא אֶת כָּל הָאָרֶץ, שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מִבְּלָתִי יָכַלְתָּ ה' לְהִיבָאֵם, שלא אמיתם פתאום כאיש אחד, אלא באיחור ארבעים שנה מעט מעט.

ער האָט דאָך נאָר געזאָגט [באופן] חלילה ווען ס'העט אַזוי געווען, אַזוי ווי ס'איז געווען די ערשטע גזירה, חלילה אַפֿנו וגו', השם ישמרנו, ווי ס'איז געווען די ערשטע גזירה. אָבער אַז ס'איז נישט אַזוי, וועט מען דאָך נישט אַזוי זאָגן, וואָס דען זאָגט ער עתידין אומות העולם שיאמרו.

יג

קושיא ו

במסורה נמסר ג' בְּרַבְרָה, כאן, ואצל לכן שאמר לו' יהי 'בְּרַבְרָה', ואצל יוסף שאמר ליעקב אַנְכִי אַעֲשֶׂה 'בְּרַבְרָה'.

ו) די מסורה זאָגט, דריי מאָל [בְּתוֹרָה] כְּתִיב תִּיבַת [בְּרַבְרָה].

א) [וַיֹּאמֶר לְכֹן] הֵן לו' יהי 'בְּרַבְרָה' (ויצא ל, לד).

ב) [וַיֹּאמֶר אַנְכִי אַעֲשֶׂה] 'בְּרַבְרָה' (ויחי מז, ל).

ג) [ובכאן] סְלַחְתִּי 'בְּרַבְרָה'.

[וראוי לבאר שייכות וקישור אלו הג' פסוקים זה לזה].

מז

ישוב הקושיות בפסוק סְלַחְתִּי בְּרַבְרָה

הקדמה לישוב קושיא ד, ה, ו

בזמן חמא המרגלים נגזרה גם בכיה לדורות, שהוא גזירת החורבן והגלות. ובפסיקתא אמרו שעל זה נאמר וְאִלֵּם חֵי אֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, שהוא גזירה על ישראל שיהיו גולים בין האומות. והכוונה בזה נראה, כי על ידי שיגלו ישראל בכל העולם, יתפרסם אמונת ה' ותורתו בכל העולם.

נאָר לאָמיר זען.

דער אָמֶת, סוף כל סוף, [דעם] וואָס ס'האָט זיך אָפֿגעטון אַלעס אין דער מִדְבָּר, אַלעס גייט אויף לְעִתִּיד.

[שהרי בחטא המרגלים] באותה שעה נגזרה גזירה^ח, אויפן חורבן, און אויפן גלות^ט.

[און ווי] ס'שטייט אין מדרש, - ס'שטייט אין די פסיקתא^ז, [און] דער ילקוט ראובני^ח ברענגט עס, - וְאִלֵּם חֵי אֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, כְּבוֹד ה' אלו ישראל, באותה שעה נגזר על ישראל שיהיו גולים בין האומות.

מח

והוא כמו שאמרו בגמרא דהגלות הוא כדי שיתוספו עליהם גרים,

וביאר במדרש^א דהכוונה כדי שיתפרסם אמונת ה' ותורתו בין האומות

[והביאור בזה] וואָרן די גמרא זאָגט דאָך^ב, אַז אידן זענען צושפרייט געוואָרן אין גלות, כדי שיתוספו עליהן גרים.

^ח מלשון תנא דבי אליהו (פרק כא).

^ט כמבואר בפסוקי יחזקאל (פרק כ. המובא להלן בהערה לד). וכן בתהלים (קו, כד-כו): וַיִּמְאָסוּ בְּאָרֶץ חֲמֻדָּה, לֹא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ. וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלֵיהֶם, לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה'. וַיִּשָּׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר. וְלַהֲפִיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם, וּלְזָרוּתָם בְּאַרְצוֹת.

ובגמרא סוטה (לה): [וְתִשָּׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְּבוּ הָעָם בְּלִילֵי הַהוּא]. אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותו היום תשעה באב היה, אמר הקב"ה, הן ככו בכיה של חנם, ואני אקבע להם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. [וכן הוא בגמרא תענית (כט) וסנהדרין (קד):].

^ז בפסיקתא המובא בילקוט ראובני (בפרשתן, אות צד): וְאִלֵּם חֵי אֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אלו ישראל שנקראו כְּבוֹד ה', כל הַנִּקְרָא בְּשֵׁם יְיָ לְכַבֹּדֵי בְּרָאִיתוֹ (ישעי' מג, ז). מכאן שנגזרה גזירה על ישראל, שיהיו גולים בין האומות. [ועיי' בוויאל משה (ב, ק) שמבאר רבינו בזה כל ענין דלחיל באורן, דעל ידי שישראל גולים בין האומות, נתמלא כבוד ה' את כל הארץ, שנתפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו].

אָזוי ווי דער מהרש"א זאָגט דאָרטן פֿשט², [וכן] אין עבודה זרה³, אַז ס'זאָל זיין דער כבוד שמים אויף דער גאַנצער וועלט. אַז ס'וועט זיין אידן בגלות, וועט מען וויסן [בכל העולם] אַז ס'איז דאָ אַ באַשעפער, וזה קיומו של עולם, אַז ס'זאָל איבעראַל זיין עובדי השם, מסוף העולם ועד סופו. אויף דעם איז דאָס גלות.

מט

ממילא איז דאָך גאָר אַ הַכֶּרַח דאָס גלות, אַז ס'זאָלן זיין איבעראַל אידן, אָזוי ווי ס'שטייט וואָלם חַי אַנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, [ויתפרש כפשוטו על כבודו יתברך, וייל] ווי אַרומער קאָן זיין כְּבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, [נאָר] אַז ישראל זענען גולין בין האומות.

נ

דאָס קאָן זיין איז דער פֿשט טאַקע אין דעם מדרש¹. קען זיין דער פֿשט וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, [שכבודו יתברך ממש מתפרסם על ידי ישראל, ולתכלית זה] נגזרה גזירה שיהיו גולין לבין האומות.

נא

ואין להקשות הלא הגלות הוא עבור מה שחטאו, וא"כ הא"כ היה מתקיים ענין זה באם לא היו חוטאים. כי באם היו זוכין היה מתקיים פרסום אמונת ה' אף בהיותם רק בארצם, וכדרך שמפרש באור החיים הק' לענין טעם אחר של הגלות, שהוא עבור ביורוד והעלאת ניצוצין הק' שבכל העולם, דבאם לא היו חוטאים היו כולם מתעלין ומתבררין אף בהיות ישראל במקומם

איי וויאָזוי דאָס העט גיווען געווען, 'ווען נישט' דער חָטָא. [שהרי אם לא היו חוטאים, לא היו גולין. והאיך היה מתפרסם אמונתו ותורתו בכל העולם].

[נאָר] האָב איך שוין אַסאַך מאַל געשמועסט פון דעם, וואָס דער אור החיים

¹ בגמרא פסחים (פז:): אמר רבי אלעזר, לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (והושע ב, כה) וְיִרְעִתִּיהָ לִי בְּאֶרֶץ, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין. ורבי יוחנן אמר מהכא, וְרַחֲמֵי אֶת לֹא רַחֲמָה (שם) [פירש"י: וְרַחֲמֵי וגו' וְרַחֲמֵי לֹא עֲמִי עֲמִי אֶתָּה (שם)], אותם שלא היו מעמי, ידבקו בהם ויהיו לי לעם.

ויעיין ביוראל משה (ב, קי) שכתב על זה: ולדעת חכמי האמת מה שאמרו בגמרא כדי שיתוספו עליהם גרים, הכוונה גם על הנשמות הנטמעות, כמו שכתב האר"י ז"ל (שער המצות פרשת ראה, בטעם הגליות), שגם אלו נקראים גרים. וגם נשמות הגרים המה מהנשמות שנדחו מישראל ונטמעות בהם כנודע, והכל אחד הוא. [ויעיין עוד מה שהאריך שם בזה, והביא הרבה ראיות לזה מדברי חכמו"ל בכמה מקומות].

² במהרש"א (פסחים שם): לא הגלה כו'. דאי משום עונש חטאם, אפשר היה לו לעונשם בדברים אחרים, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, דהיינו לפרסם האמונה גם בשאר עובדי כוכבים.

³ דאיתא בגמרא עבודה זרה (י:): כתיב (ויחזקאל לב, כט) שָׁמָּה אֲדוֹם מְלָכִיָּה וְכָל נְשִׂאֵיהָ וכו', כָּל נְשִׂאֵיהָ וְלֹא כָל שְׂרִיָּה, פֶּרֶט לְקִטְיעָה בַּר שְׁלֹם. קְטִיעָה בַּר שְׁלֹם מֵאֵי הִיא, דִּהְיוּ קִיסְרָא דְהוּה סְנִי לְהִוְדָא, אִמְר לְהוּ לְחִשְׁבִּי דְמִלְכוּתָא, מִי שְׁעֵלָה לֹו נִימָא בְּרַגְלֵי קִטְעָנָה וְיַחֲיָה, או יניחנה ויצטער. אמרו לו קִטְעָנָה וְיַחֲיָה. אמר להו קְטִיעָה בַּר שְׁלֹם, חֲדָא דְלֵא יִכְלַת לְהוּ לְכוּלְהוּ, דְכְּתִיב (זכרי' ב, י) כִּי בְּאֶרֶבַע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פִּרְשְׁתִּי אֶתְכֶם. מֵאֵי קָאמַר אֲלִימָא בְּדִרְתָּהוֹן בְּאַרְבַּע רוּחוֹת, הֵאֵי בְּאַרְבַּע רוּחוֹת, לְאַרְבַּע רוּחוֹת מִבְּעֵי לֵיהּ, אֲלֵא כִשֵּׁם שְׂאֵי אֲפֻשֵׁר לְעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת, כֵּךְ אֵי אֲפֻשֵׁר לְעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד קָרוּ לָךְ מְלִכּוּתָא קְטִיעָה וכו'.

ועל זה כתב במהרש"א שם: בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם כו'. נראה לפי פשוטו נמי שפיר קאמר דלא יכלת כלם, כיון דכל כך מפוזרים בארבע רווחות עולם מסוף עולם ועד סופו וכו'. אבל לפי הדמיון [שמדמה ישראל להרוחות] נראה, כי הרוחות הם קיומו של עולם היבשה, שהוא מייבש הארץ, ולולא הרוח היה העולם כולו מים במים לפי הטבע וכו', כן הם ישראל, שאלולי הם, היה העולם מוחזר לתוהו ובוהו שישבו המים על הארץ, ועל ידי שפירש ופזיר אותם בארבע רווחות, התפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו, והוא קיום של עולם, וק"ל.

הקדוש זאָגט^י [דערויף, לענין טעם הגלות עבור בירור ניצוצי הק' שבכל העולם, דאס לא היו חוטאין היו זוכין ישראל לברר הכל במקומן מתוך כל העולם, וכמו כן לפי טעם הגלות שהזכרנו דהוא בשביל פרסום אמונתו ותורתו, יש לומר אז] ווען נישט [דעם חטא] העט מען דאָס גיווען געקאָנט אויף אַן אַנדערן אָפּן טון, וואָס ווייסט מען.

על כל פנים דורכן חטא האָט דאָס געמוזט געשען [על זה האופן דוקא, שצריכין לילך בכל העולם, ומטעם זה] האָט געמוזט זיין דאָס גָלוּת [עבור פירסום כבוד שמו יתברך].

נב

וכיון שגזירת המרגלים היתה לדורות, אם כן גם תפלת משה רבינו לביטול הגזירה היתה תפלה לדורות, ואדרבה עיקר הבקשה היתה לדורות העתידים, כי דור המדבר בלאו הכי לא היה ראוי שיכנסו לארץ אף לולי החטא, וכמבואר בספרי המקובלים שבחינתם למעלה מבחינת ארץ ישראל

[וועל דרך זה גם תפלת משה רבינו כאן לאחר גזירת המרגלים], דער אָמַת, דאָס איז געווען אויף אייביג.

וואָרן לעולם דאָס דור הַמִּדְבָּר האָבן דאָך [מעיקרא] גאָר נישטאַמאַל געקאָנט קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ווי דער אר"י הקדוש זאָגט^{טו}, [ווייל] ס'איז נישט געווען זייער בחינה. [ומה שנתלה זה בחטא המרגלים, הוא רק על דרך נורא עֲלִילָה, דדבר הנראה כעונש צריך לתלות באיזה חטא].

אַבער [עיקר תפילתו של משה הוא] אויף שפּעטער. 'אַזוי' [אם לא היו חוטאין] העט עס גיווען געווען אויף אַן אַנדערן אָפּן, ווען נישט דער חטא. און 'אַזוי' [לאחר שחטאו] איז עס געווען אויף אַזאָן אָפּן געווען. [אַבער] על כל פנים דאָס איז דאָך אַלעס אַן עבֹדָה אויף שפּעטער, דעם אַלעס וואָס ס'איז געשען פריער.

^י באור החיים הק' בהר (כה, לט): ואומרו (שם, מ) עד שנת היובל, הוא גבול הגאולה כידוע, יַעֲבֹד עֲמָן. ומודיע ה' כי סוף סוף יצא מעמו, דכתוב יִצָא מֵעַמָּךְ הוא וּבְנָיו, פירוש הניצוצים המתבררים באמצעות היותם עמו, והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרו ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצות של הקדושה מבין הארצות, כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל, באמצעות היסורין והתורה והמצות הניצוצות מתבררים מעצמם וכו'. ◦ ואם תאמר אם כן אם לא היו ישראל חוטאים וגולים, מי היה מברר המתבררים עתה בתפוצות ישראל. דע, כי אם לא היו ישראל חוטאים, היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם, מכל המקומות אשר באו שם. מה שאין כן אחר חטאם, דחלש כחם, ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הניצוצות.

ובאור החיים הק' יתרו (יט, ה): עוד ירמוז סתר עליון [בפסוק והייתם לי סגולה מקל העמים], לפי מה שקדם לנו, כי ענפי הקדושה נתפזרו בעולם, ואין מציאות להם להתברר זולת באמצעות ישראל. וביותר באמצעות עסק התורה, שהיא כאבן השואבת ניצוציה במקום שהם. ואותם ניצוצי הקדושה גם להם יקרא סגולה. והוא אומרו והייתם, קרינן ביה וְהִיוּתָם, פירוש בה"א מלאפ"ם [היינו שורק דין, ואצל הספרדים נקרא המלאפ"ם שורק, והשורק קיבוצ], כי הם יהיו הִיוּת סגולה, מִקַּל הַעַמִּים אשר נפזרו שם, באמצעות התורה, כמאמרם ז"ל (וזה ח"ב קפח:), וכמו שכתבנו כמה פעמים הדברים במעשה מצרים. ◦ ואומרו פִּי לִי קַל הָאָרֶץ, כאן רָמַז שיש לו סגולה מפורדת 'בכל הארץ', וזה טעם פיזור ישראל בארבע רוחות העולם, לחזור אחרי הסגולה שהיא אבידתם. והנה זולת עונם של ישראל היו יכולים השגת הדבר, בלא פיזור בעולם, אלא בכח עוצם תורתם היו מולכים בכל העולם, ושואבים כל בחינות הקדושות מכל מקום שהם. ובאמצעות החטא תש כוחם, וצריכין לדרת שְׁמָה לברר הטוב ההוא.

^{טו} באוצרות חיים (שער האבות זי"ן פרק ה). עיין שם מה שמבאר בזה על דרך הסוד. וז"ל הרמ"ע בעשרה מאמרות (מאמר חיקוד ח"ב, פט"ז): שהרי גדלה מעלת משה ודור המדבר הרבה יותר ממעלת ארץ ישראל, כמבואר בזה.

ובמגלה עמוקות (כחעלותך, ד"ה על אודות האשה הכשית): הטעם כמו שאמרו בזה על פסוק הִיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אֵם אֵין, אם יש בארץ ישראל עץ חיים, אם אֵין, שאין בארץ ישראל עץ החיים, אינה כדאי שיהיה משה בארץ ישראל, כי משה וס' רבוא דיליה, מעלמא דאתי אינון, ואינון צריכים לארץ ישראל, כדעת רבי עקיבא (פנהדרין קח. ק:). דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שאינם צריכין לה. [ועיין באגרא דכלה בפרשתן (ד"ה מדרש קהלת ונתתי לבי), ובפרשת חקת (ד"ה מדרש לפי שהיה משה, ופרשת ואתחנן (ד"ה או יאמר למענכם)].

נג

ישוב קושיא ד

איבערדעם קאָן זיין, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט סְלַחְתִּי 'פִּדְבָּרְךָ',
[ונכדמפרש רש"י] וועגן 'דעם' טעם [של דברי משה, פֿן 'יאמרו] מִבְּלָתִי יִכְלֹת ה', [און] נישט
וועגן וַעֲתָה יִגְדֹּל נָא כַּח ה' כְּאַשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאָמֶר, [ונכדמפרש המורחב].
[והקשינו] וואָס איז מיר אַ נִפְקָא מִינָה 'וועגן וואָס', וואָס דאָרף ער זאָגן פִּדְבָּרְךָ
[להשמיענו דהוא עבור טעם זה דייקא] (קושיא ד).

נד

יש חילוק גדול במה שהשיב הקב"ה למשה שהסליחה הוא כדי שלא יאמרו אומות העולם.
והוא כעין המבואר בפרשת האזינו פֿן יִנְכְּרוּ צְרִימוֹ, פֿן יִאֲמְרוּ יִדְנוּ רָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת
נָאֵר ס'איז אַ גרויסער חילוק [בין אם הוא מטעם שאמר משה וַעֲתָה יִגְדֹּל וגו', או מטעם
שאמר משה פֿן יִאֲמְרוּ וגו'].

[ווי] דער פֿסוק [בפרשת האזינו] (לב, כו-כו) זאָגט דאָךְ אַזוי [כטעם זה, אַמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם
אֲשִׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ וְזָכְרוּ], לולי כַּעַס אֵיבֵב אֲגֹר, פֿן יִנְכְּרוּ צְרִימוֹ, פֿן יִאֲמְרוּ יִדְנוּ רָמָה וְלֹא ה'
פָּעַל כָּל זֹאת.

נה

והביאור בזה על פי המבואר בפסוקים ובדברי חז"ל שהנאולה העתידה תהיה בדור שלא יהיה
להם זכותם להנאול, אבל יגאלו עבור כבוד שמו ית' שלא יתחלל עוד, וכדכתיב לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה
[דהנה אצל] די גאולה העתידה שטייט דאָךְ - [ווי] די גמרא זאָגט דאָךְ ט"ז - אַז ווען
לֹא זָכוּ חלילה, זאָג איך לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה [ישע"י מח, יא], לְבִלְתִּי הַחֵל שְׁמִי בֵּין
הַגּוֹיִם^{טז}, און די גאולה וועט זיין דורך דעם, דורכן כְּבוֹד שְׁמִים.

נו

וכמו שהאריך שם הרמב"ן בזה בפרשת האזינו, כי תכלית הבריאה הוא עבור הכבוד שמים, וזה תלוי בנאולה
העתידה. והכבוד שמים אי אפשר לצאת רק על ידי בני ישראל שקבלו את התורה, ולא על ידי שום אומה ולשון
אחרת. ומהאי טעמא אי אפשר לכלותם, ובהכרח שהתיה הנאולה עבור זה

ווי דער רמב"ן הקדוש זאָגט דאָרט אין פרשת האזינו^{טז} [על מה שאומר הכתוב] דאָס
וועט זיין וועגן ווייל די גוים וועלן זאָגן [יִדְנוּ רָמָה וגו', ועל זה קשה] לעולם [וכן] מאי

^{טז} בגמרא סנהדרין (צח): אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. בדור שכולו זכאי,
דכתיב [ישע"י ס, כא] וְעַמָּךְ כָּלֶם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ. בדור שכולו חייב, דכתיב [שם נט, טז] וַיָּרָא כִּי אֵין אִישׁ
וַיִּשְׁתַּוְּמֶם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ, וכתיב [שם מח, יא] לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה.

"ברמב"ן האזינו (לב, כו): והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיתנו כן בגלות לעולם, לולי כַּעַס אֵיבֵב.
ויהיה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל
(כ, מא מד) וְקִבְצִיתִי אֹתָם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצְצָתָם בְּסִי וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, וידעתם כי אֵין ה' בְּעִשְׂוֹתֵי
אֹתָם לְמַעַן שְׁמִי, לא כדרכים הרעים וכעלילותיהם הנשחתות בית ישראל. וכן נאמר עוד (שם, ט) וְאֶעֱשֶׂה לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וגו'. ו ולכן הזכיר משה בתפלתו (שלח יד, טז) וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִי אֶת
לְאָמֶר וגו', והשם יתברך הורה לו בזה, ויאמר ה' סְלַחְתִּי פִּדְבָּרְךָ (שם, כ). ו הטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה
להראות כחו בין שונאיו, כי כָּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ מֵאִפְסֵי וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ [ישע"י מ, יז]. אבל ה' ברא את האדם
בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, וְשֵׁם הַרְשׁוֹת בִּידוֹ לְהִרְעֹ אוֹ לְהַטִּיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו
כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופירסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים,
ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יספור עוד בהם,
ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכות המזלות והכוכבים וחלף ועבר, והנה תהיה כוונת הבריאה באדם
בטילה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו, רק מכעיס לפניו. ועל כן ראוי מדין 'הרצון' שהיה בכריאת
העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים. וזה
טעם כִּי יִדִּין ה' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְּנָם [האזינו שם, לו], שיוכרו ה' ברחמים כי הם עֲמוֹ מאז, ויזכרו כי הם עֲבָדָיו,

איכפת ליה, וואָס איז אַ נפֿקא מינה וואָס די 'גוים' זאָגן, ווער פרעגט נאָך זייערע רייד.

גיט דער רמב"ן צו פֿארשטיין: די גאַנצע בריאת העולם איז דאָך געווען אז ס'זאל אַרויסקומען דער כבוד שמים, און קיין אנדערער כבוד שמים - פון אן אנדערן - קען נישט אַרויסקומען, [דאָס] מוז נאָר זיין דורך אידן, אידן בנֵי אַבְרָהָם יצחק יעקב וואָס זיי האָבן מקבל געווען די תורה.

[וועל כן] וויאָזוי ס'איז [נאָר דער מצב], וועט מען זיך אלץ מוזן דרייען [שיסבכו מן השמים אז] אידן וועלן תשובה טון, און ס'וועט אויפשטיין משה רבינו מיטן דור המדבר, מ'וועט אויפשטיין און מ'וועט קומען, [ווייל נאָר] אזוי אַרומער קאָן זיין אַ כבוד שמים.

אַבער חלילה וחלילה, אז ס'איז חס ושלום נישטאָ קיין אידן, דורך וועמען קאָן זיין [דער כבוד שמים]. פון די אומות העולם קען דאָס נישט געשען. [און] דער תכלית הבריאה [איז דעם] וואָס ס'וועט זיין לעתיד לבוא, נאָך ביאת המשיח, דער עולם התיקון. [איין] פֿאַרפֿאַלן, מ'מוז האָבן צו דעם אידן.

נז

דאָס זאָגט דער רמב"ן [בכוונת הכתוב פֿן יַנְכְרו צרימו, פֿן יאמרו יִדְנוּ רָמָה וגו'], דער פֿשט איז, [כן] אז די גוים וועלן זאָגן, ממילא קען נישט אַרויסקומען קיין כבוד שמים, די זאָך אליין קען טאָקע נישט דורכגעפירט ווערן [רק על ידי קיום בני ישראל והצלם], דער גאַנצער תכלית הבריאה איז דורך אידן, איבערדעם אז גוים וועלן זאָגן אזוי, טויג נישט, וואָרן וויאָזוי וועט זיין דער כבוד שמים, וויאָזוי קאָן דאָס זיין, [והרי] דאָס איז דער תכלית.

אזוי איז דער רמב"ן דאָרט מסביר.

נח

איבערדעם קאָן זיין וואָס ער זאָגט דאָ [סְלַחְתִּי 'פֿדְכֶרְךָ', וכפירוש רש"י שאמרת פֿן יאמרו וגו']. [המשך וסיום הענין, להלן באות טד]

נט

וועל דרך זה פירשתי לשון חז"ל בסוף מסכת סוטה, שהאריכו שם בענין מצב הדור השפל שבעיקבא דמשיחא, וסיימו שם שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים

[דהנה] דער אָמֶת, איך האָב שוין לאַנג געזאָגט אַמאָל^ט, [לבאר] וואָס די גמרא רעכענט אויס^ט וויאָזוי ס'וועט אויסזען דאָס דור בעיקבא דמשיחא.

שעמדו לו בגלותם כעבדים, לסבול הצרות והשעבוד, וכענין שנאמר [ישעי' סג, ח] וַיֹּאמֶר אֶךְ עַמִּי הִמָּה בָּנִים לֹא יִשְׁקָרוּ. וכבר רמזתי בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם, צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלקים, כענין שנאמר [שם מג, ט] כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי יִלְכָּבוּדִי בְּרֵאתִיו וגו'.

^ט בכמה מקומות, ומהם בדרשת ראש השנה תשי"ז, וכן בסעודת ערב יו"כ תשי"ז. ובדבר"י בשלח (עמוד ת).

^ט בגמרא סוטה (מט). [לגירסת מהרש"א, וי"ג דהוא מדברי 'המשנה']: רבי פנחס בן יאיר אומר, מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בּוֹשֵׁד חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרֵין [פירש"י: מיוחסין], וְחָפֵץ רֹאשׁם [שגברה יד עזי פנים ממזרים, שהם עשירים, ואלו עניים], וְגִדְּלוּ אֲנָשִׁי מַעֲשֶׂה [אין חש להם], וְגִבְרוּ בְּעִלְי וְרָע וּבְעִלְי לְשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ [לישראל] וְאֵין מִבְּקֵשׁ [עליהם רחמים], וְאֵין שׂוֹאֵל. על מ' לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם.

רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׂרוּ חֲכִימָא [פירש"י: התחילו החכמים] לְמַהּוּי לְסִפְרֵינָא [כמלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים], וְסִפְרֵינָא כְּחֻזְיָא, וְחֻזְיָא כְּעָמָּא דְאֶרְעָא [כעמי הארץ], וְעָמָּא דְאֶרְעָא אֶזְלָא וְדִלְדְּלָה [הולכים ודלים ומתנוולים], וְאֵין שׂוֹאֵל וְאֵין מִבְּקֵשׁ. על מ' יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם.

ער רעכנט אויס דעם פֿני הדור^ב, (ואמר כי שְׁרִי לְמַהֲרִי) סְפִרְיָא פְּתוּזְנִיָא, און חוּצְפָא יִסְגִי, וויאָזוי ס'שטייט דאָרט [אלץ דער מצב] בעונינו הרבים, [און אז] ס'וועט זיין 'לער' דאָס דור, אַין חוֹנֵן וְאֵין מְרַחֵם^{כא}, ס'איז נישטאָ ווער ס'זאל מְדַרְיָךְ זיין, ווער ס'זאל דאָגן'.

די גמרא רעכנט דאָך אויס [דארט] דעם גאַנצן מַצֵּב [של הדור האחרון].
און [די גמרא] לאָזט אויס צום סוף, אַין לָנוּ עַל מִי לְהִשְׁעָן, אָלָא עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

ס

ולכאורה קשה דהרי גם בשאר כל הדורות אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. ואף שאו הוי גם צדיקים וקדושים שהנינו על הדור, אבל כח הצדיקים עצמן אינו אלא על ידי אבינו שבשמים

לכאורה וואָס הייסט [אַין לָנוּ עַל מִי לְהִשְׁעָן אלא על אבינו שבשמים], און אַז ס'איז יאָ דאָ [צדיקים בהדור, הרי גם כן] אויף וועמען דען פאַרלאָזט מען זיך, אַז נישט אויפן אייבירשטען.

אפילו די אַלע גרויסע מענטשן [שהיו בדורות הראשונים], זייער פֿת איז דאָך אויך נאָר אַ כַּח אֱלָקִי.

'זיי אַליינס' זענען דאָך נאָר געווען אַזוי גרויס, ווייל זיי האָבן זיך נאָר פאַרלאָזט אויפן באַשעפער, [און] זיי האָבן נישט געטון קיין תְּנוּעָה קְלָה נאָר פאַרן כְּבוֹד שָׁמַיִם.

איז מען דאָך אַלץ נאָר [יש] לְהִשְׁעָן [רק על אבינו שבשמים], וואָס דען זאָגט ער [כי בעיקבא דמשיחא] 'אַין לָנוּ' [להשען, אלא על אבינו שבשמים].

סא

וביארתי דהכוונה לענין הוכחות, כי בשאר הדורות כשהוצרכו לישועה היה להם גם זכותם במה להוושע, אבל בדור האחרון כשיבא הזמן יהיה רצון העליון להביא הגאולה שלימה, לא יהיה להדור זכות המספיק להגאולה, ואין לנו להשען בענין הגאולה על הוכחות, אלא על אבינו שבשמים, והיינו עבור כבוד שמו ית', דעבור זה בהכרח שיביא הגאולה שלימה

נאָר זעט אויס [דער פֿשט] אַזוי.
פֿון לאַנג פריער [בדורות הקודמים], אַז ס'איז געוועזן 'גרויסע', ווען ס'איז געווען צווישן אידן די גרויסע מִדּוֹת, און דער גרויסער כַּח הַתּוֹרָה, און דער גרויסער כַּח הַקְּדוּשָׁה, האָט מען געקאַנט מִמִּשְׁךְ זיין אַ יְשׁוּעָה [מצד 'הזכות'] מיט דעם כַּח, מיטן כַּח הַתּוֹרָה. מיט דעם כַּח קען מען אויך צוהעלפן.

בַּעֲקֻבוֹת מִשְׁיָחָא [בסוף הגלות לפני ביאת משיח], חוּצְפָא יִסְגָא, וְיָקָר יֵאָמֵר, הִגָּפָן תַּתָּן פְּרִיָה וְהִזִּין בְּיוֹקָר [שהכל עוסקין במשתאות], וְהַמְלָכוֹת תִּתְּקֶפֶן לְמִינֵיהֶן [המלכות השולטות על רוב העולם תהא למינות], וְאֵין תּוֹכְתָהּ [אין לך אדם שיוכל להוכיח, שכולם נכשלים בחטאות, וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני], בֵּית יַעֲד [של חכמים] יִהְיֶה לְזִנּוֹת [לבית זנות, שכלו החכמים ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי זימה מתגודדים שם, מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם], וְהַגְּבִיל יִתְּרָב, וְהַגְּבִיל יָשׁוּם, וְאִנְשֵׁי הַגְּבִיל יִסּוּכְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנּוּ, וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאִי חֻטָא יִמְאָסוּ, וְהָאֻמָּת תִּהְיֶה נַעֲדָרָת, נְעָרִים פְּנִי זְקֵנִים יִלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעֲמִדוּ מִפְּנֵי קִטְנִים. בֶּן מְנוּל אֵב, בֶּת קָמָה בְּאֵמָה כְּלָה בְּחֻמָּתָהּ, אִבִּי אִישׁ אִנְשֵׁי בֵיתוֹ. פְּנֵי הַדּוֹר כְּפִנֵי הַכֶּלֶב, הֵבֵן אִינוּ מִתְבַּשֵּׁשׁ מֵאֲבִיו. וְעַל מֵה' יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

^ב רבינו בזהירות לשונו נמנע תמיד מלהזכיר המשך לשון המאמר, כפני הכלב.

^{כא} מלשון תפלת החיד"א (בעבודת הקודש, כף אחת אות ח) שאומרים לאחר אמירת תשליך בר"ה (ד"ה קל מלא רחמים): וְרָאָה כִּי אָזַלְתָּ יְדִי וְאָפַסְתָּ עֲצוּר וְעָזוּב, וְאֵין חוֹנֵן וְאֵין מְרַחֵם וּזְלַתָּךְ.

מ'האָט טאַקע [געהאַלפֿן אידן] וועגן פֿבּור שְׁמִים, אָבער ס'האָט צוגעהאַלפֿן די זְכוּתִים'.

[אבער לויט ווי] די גמרא רעכנט דאָך אויס [אויף] לעתיד, פֿאַר ביאת המשיח, אַז ס'וועט נישט זיין גאַרנישט.

נו וואָס פֿאַר אַ זְכוּת' דען, אין וואָס פֿאַר אַ כֶּחַ' וועט זיין די גאַולה.

סב

נאָר וואָס דען, מ'קען זיך פֿאַרלאָזן [שנזכה לבסוף להגאולה, עבור כבודו ית'], ס'איז אָבער דאָ גענוג [על מה להשען], **על אַבינו שְׁבִשְׁמִים**, [וועגן] פֿבּור הַשֵּׁם יתְבַרַךְ, [וכדכתיב] **לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה**, הקדוש ברוך הוא וועט טון לְמַעַנִי.

סג

[וזה שאמר] **אֵין לָנוּ עַל מִי לְהִשְׁעֵן**, אויף וועם, [וכן להנוסח שם]^{כב} **עַל מִי לְהִשְׁעֵן**, אויף 'וועם' זאָל מען זיך פֿאַרלאָזן, [צי] אין 'וואָס' פֿאַר אַ זכותים וועט זיין די גאַולה. [ועל זה אמר] מ'האָב מיר נישט [עפעס אנדערש על מה להשען], אָלעל אַבינו שְׁבִשְׁמִים, נאָר טאַקע, **נאָר אַבינו שְׁבִשְׁמִים**, פֿאַרן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים וועגן, לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה. [און] דאָס איז גענוג מִסְפִּיק [לטעם הגאולה], וועגן פֿבּור שְׁמוֹ המְחולל. ווייל וואָס דען איז דער תְּכֵלֶת [הַבְּרִיאָה], וואָס דען קען ווערן. [והלא] אַנדערש וועט דאָך נישט אַרויסקומען דער תְּכֵלֶת הַבְּרִיאָה [וכמו שכתב ברמב"ן לדעיל].

סד

ובזה יבואר גם בכאן בפסוק סְלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ, כי תפילת משה רבינו היתה בקשה על הצלת ישראל עד סוף כל הדורות, ובה נכלל גם תפלה על הגאולה שלימה באחרית הימים

דאָס קען זיין איז דער פֿשט.

[ווייל ווען] **מִשֶּׁה רַבִּינוּ הָאָט אויסגעאַרבעט אַ סְלִיחָה**, האָט ער נישט אויף **דעמאָלטס אַליין**. [רק עד סוף כל הדורות פעל בתפלתו, ובפרט על הגאולה שלימה].

סה

ובאותה שעה נעשה עת רצון גדול, עד שאמר במדרש שאילו היה מפרש להדיא סְלַח נָא כל העונות עד סוף כל הדורות, היה פועל בתפלתו. אלא שהוא אמר בלשונו סְלַח נָא [לְעוֹן הָעַם הַזֶּה] אמנם אף שעיקר פעולתו בתפלתו היתה על אותו הדור, מ"מ שפיר נכלל ונרמז בזה גם תפלה על כל הדורות. ואם כן גם תשובת הקב"ה סְלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ, קאי על כל הדורות, וביותר על הזמן הנועד להיות הגאולה שלימה בקרוב, שהשיב לו בזה כי עבור 'הכבוד שמים' תהיה הגאולה ס'איז גאָר דאָ אַ מדרש איז דאָ, דער **ילקוט ראובני**^{כג} ברענגט אַ מדרש^{כד}, [אז] דעמאָלטס איז געווען אַן עַת רָצוֹן, [און] ווען משה העט גיווען געזאָגט דעמאָלטס **סְלַח נָא כל העונות עד סוף כל הדורות**, העט ער [דאָס] אויך גיווען גע'פּוֹעֵל'ט.

^{כב} בסוטה שם (ע"ב)

^{כג} בילקוט ראובני כי תשא (אות קעד, בשם פרי"א): הִרְאֵינוּ נָא אֶת כְּדָבָרְךָ וגו' (תשא לג, יח). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, הרי אנו משרתים לפניך יום וליילה אין אנו יכולים לראות כבודך, וזה ילוד אשה רוצה לראות כבודך, ועמדו עליו בזעף ובבהלה להמתתו, והגיעו לנפשם עד מות. מה עשה הקב"ה, נגלה עליו בענן שנאמר (שם לד, ה) וַיֵּרָד ה' בְּעָנָן, וזו היא ירידה שביעית, וסיכך הקב"ה עליו בכף ידו שלא ימות שנאמר וְהָיָה כְּעֶבֶד כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצִּוּר וְשִׁכְתִּי כְּפִי. וכשעבר, השיב הקב"ה כף ידו מעליו, וראה אחורי השכינה שנאמר וְהִסְתֵּיתָ אֶת כְּפִי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרִי. התחיל משה מצעק בקול גדול, ואמר (שם, ט) ה' ה' קָל רַחוּם וְחַנוּן, אמר משה, סְלַח נָא על עונותיהם של ישראל על מעשה העגל. ואילו אמר משה סְלַח נָא לעוֹן ישראל עד סוף כל הדורות, היה עושה, לפי שהיה עת רצון. וכן הוא אומר בְּעַת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ (ישעי מט, ח), אלא אמר סלח נא לעונותיהם של ישראל על מעשה העגל, אמר הקב"ה הרי כדברייך עשיתי, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ.

^{כד} והוא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו).

זעט אויס [מדברי המדרש שם, אז] ער האָט נישט גע'פּווע'לט אַזאַ גאַנצע סליחה 'לכל הדורות'.

אַבער אָפּ על פי פּן, ליגט אין דערנינען אויף פֿל הדורות, דער סליחתי פֿדבֿרָה איז נישט געווען אויף דעמאלטס, [נאָר אויף] לעתיד.

[ובכן גם תשובת הקב"ה סליחתי פֿדבֿרָה, קאי על כל הדורות. וכמו שאנו מזכירין ענין זה בכל שנה בתפלת יום הכיפורים].

סו

[און ווי] ס'איז ידוע די מעשֶׁה פֿון קאַזשניצער מגיד [זצוק"ל]^{כה}, אַמאַל יום פֿיפור ביי די נאכט [קודם תפלת כל נדרי], ער האָט זיך איינגעשפּאַרט^{כז} [אז] ער זאָל הערן [אז] הקדוש בָּרוּךְ הוא זאָל זאָגן 'סליחתי פֿדבֿרָה'.

און צִדִּיקִים האָבן געזאָגט^{כח} אַז ס'איז אזוי געווען [ששמע כן בשמים שהקב"ה אומר סליחתי].

^{כה} הובא בספר בארת המים (ליקוטים מהרה"ק מרינוב, בחלק סיפורי קדש אות יט, שכתב שם המלקט) וז"ל: וכדי שלא ישר העמוד חלק, אמרתי להביא פה מעשה רב מהרה"ק איש אלקים מוהר"ר ישראל זצוק"ל זכ"ע ועכ"ל המגיד מוק"מ קאזניץ וכו', ואנכי המו"ל שמעתי זה הסיפור מהאיש אשר שמע הדברים יוצאים מפה קדשו של הרב מגיד מישורים, ושמו של האיש מובא להלן.

הנה הרב המגיד מישורים זצלה"ה בשנה האחרונה לימי שני חייו (שנת תקע"ה), כאשר היה מתפלל כל נדרי לפני העמוד, אזי קורם ויאמר ה' סליחתי פֿדבֿרָה, עמד הרב המגיד מישורים ז"ל ואמר: רבונו של עולם, גודל גבורתך מי יוכל לספר ולמלא, כי לא ידע איש גבורתך וזולתך, וגודל חולשת גופי לא ידע גם כן שום אדם וזולתך, והראיה כי מנהגי בכל שנה ושנה להתפלל מדי יום ויום לפני התיבה, ובשנה הזאת לא עמדתי לפני התיבה בכל יום כמנהגי. לפי ידוע לך רבון כל עולמים, כי הסיבה אשר מחמת חולשת גופי, ואשר בכל חודש אלול דהאי שנת עמדתי לפני התיבה בכל יום בתפלה ובתחנונים, הנה רבון עולמין הלא ידוע לך גם כן כי לא עשיתי זאת למעני ורק למען עמך בית ישראל, והנה אם כן הוא אחת שאלתי מאתך יתעלה, מה זאת כי עלי נקל הדבר לקחת עול בניך בני ישראל עם חולשת גופי, לייגע את עצמי בעבודה ותפלה על עמך בית ישראל, ולך ה' עם הגדולה והגבורה קשה עליך לומר השני תיבות סליחתי פֿדבֿרָה. והוסיף עוד לִדְבֹר: רבון כל עולמים, אולי תאמר כי מסבת חסרון הצדיקים עלי התבל, תמנע לומר סליחתי כדברך, הלא יש לך ברימנאב הרב ר' מענדילי מפריסטיג אשר יעמוד כנגד כל צדיקי הדור. ואפשר מפאת חסרון האורים והתומים תמאן במאירת השני תיבות סליחתי פֿדבֿרָה, הלא בלובלין יש לך הרב רבי איציקל המאיר כהאורים ותומים אשר היה נקבע בלבו של האהן הכהן הגדול. ואפשר תאמר כי יחסרון לך בעלי תשובה עלי התבל, הנה אנכי עם חולשת גופי מוכן אנכי לעשות תשובה בעד כל קהל ישראל, ונא ובקשה ממך אמור סליחתי. והיה מכפיל דבריו שלש פעמים. ואחר כך צוה להנועמי זמירות לשיר בקול נעים גילה ורנן, ופתח את פיו הקדוש וקרא בקול גדול ויאמר ה' סליחתי פֿדבֿרָה, עד כאן. והנה המספר הדברים הללו היה מילידי רימנאב מפורסים לאיש חסיד ותלמיד חכם גדול חוטר מגזע היחוס, שמו ר' הירשלי אישטש ז"ל, הוא היה מסתופף בצל כ"ק הרה"ק מופת הדור מוהר"ם מענדילי זצוק"ל מפריסטיג אשר מנוחתו כבוד ברימנאב, ולעת זקנתו היה מחשובי מקורבים בבית כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ר צבי הכהן זצוק"ל מרימנאב. ואנכי הייתי מחבב להאיש הנ"ל למאוד, עד כי היה בן ביתי, וגם כי היה שאר בשרי, וכל מכירי יעידון עליו כי היה אהוב לשמים אהוב לבריות, והיה יודע הרבה חידושי תורה ומעשיות מצדיקי יסודי עולם נ"ע, והיה מספר לי המעשה הנ"ל.

^{כז} פירושו מלשון התעקשות והפצרה.

^{כח} כן אמר הרה"ק מרוזשין זצוק"ל. וכמובא להלן שם בבארת המים (אות כ) וז"ל: וגם סיפר לי, כי היה בסאדיגאור בבית כ"ק עירין קדישין אהרן של כל ישראל מרן הרב מוהרר"י זצוק"ל מריזין זי"ע, ושאל אותו הרה"ק הנ"ל להגיד לו איזה סיפור מהרב המגיד מקאזניץ ז"ל, כי הגידו לו אשר הוא זכה להיות אצלו בצל קדושתו. ואמר הרב ר' הירשלי הנ"ל עוד יש פה איש חסיד אחד אשר היה עמו בצוותא חדא בקאזניץ לעת הזאת, נקרא לו למען ישמע אם כל אשנה דבר, ושניהם ספרו המעשה לפניו. וכאשר סיימו הסיפור, אמר הרב הקדוש מרן הרה"ק זצוק"ל הנ"ל: האמינו באמונה שלימה, כי מסתמא כאשר המגיד ז"ל התפלל הלאה ערבית, שמע מפיו של הקב"ה הכרוז יוצא סליחתי פֿדבֿרָה, כאשר שמע משה רבינו ע"ה. ולולא זאת לא היה מתפלל ערבית, עד כאן. ומהפלא כי הרה"ק מוהר"ם מלובלין הרגיש הדבר, כי אז בליל יום הכיפורים אמר אחר תפלת ערבית, מי יתן כי יפנה היום ונתבשר בשורות טובות מקאזניץ, כי החולה השוכב על מטתו הרעים כל העולמות.

[ויש לצייץ כי הרה"ק מקאזניץ נסתלק אז אח"כ ביום ערב סוכות, זיעזעכ"ו].

סו

על כל פנים איז דער סלחתי פֿדבֿרָךְ [גם] אויף לעֲתִיד, אַזוי ווי [ס'וועט זיין] ביי די גאָולֶה, [שתהיה הגאולה] וועגן פֿבֿדוֹ שָׁמַיִם.

סח

וזה שהשיב לו הקב"ה ופירש בדבריו סלחתי /פֿדבֿרָךְ/ וכפרש"י שהוא ממעם שאמר משה פֿן יאָמרו הגוֹיִם, ולא בשביל מה שאמר וְעַתָּה יִגְדַּל נָא וגו'. דאמנת לדור המדבר עצמו היה מספיק גם המעם של וְעַתָּה יִגְדַּל נָא, כי היה דור גדול מאוד, והיו כדאים לעורר רחמים גם מצד הזכותים שלהם. אבל תשובה זו קאי גם על דורות האחרונים, שאז אין לנו להשען על זכותים, אלא על כבוד אבינו שבשמים שלא יתחלל ח"ו, לכן השיב לו מעם המספיק גם לדור האחרון, שיזכו להגאולה שלימה

[לפי זה] קען זיין, איבערדעם האָט ער געזאָגט סלחתי [פֿדבֿרָךְ], זאָלסט נישט מיינען [אז] פֿאַרדעם איז דער סלחתי, וועגן יגְדַל נָא פֿח ה', ווייל ס'איז עפעס דאָ 'מיט וואָס'. [שהיה באמת] דעמאָלטס איז דאָך געווען דאָס דור המִדְבָּר, [וואָס] זיי האָבן דאָך געהאַט אַזויפיל תּוֹרָה, מיט אַזויפיל קדוּשָׁה.

לִית לָךְ דּוֹר זָכָאי אַזוי ווי דאָס דור המִדְבָּר, ס'איז גאָר נישט געווען אַזוינס [בדור אחר], ווי דער זוהר הקדוש רעכנט אויס^כ, זיי האָבן געלערנט תּוֹרָה ביי מִשֶׁה רַבֵּינוּ, בְּמִתִּבְתָּא דְרַקִּיעָא.

און ס'האָט אויף זיי מוֹשֶׁל געווען [רק כח הקדושה. ווי] חכמינו ז"ל זאָגן^{כט} [אז] דעם דור [איז] לא שְׁלֹטָה בָּהֶם רַמָּה וְתוֹלְעָה [במותם], וְלֹא רָאוּ קָרִי מִימֵיהֶם. דאָס דור המִדְבָּר איז דאָך געווען זייער אַ גרויס דור^ל.

סט

ממילא דעמאָלטס האָט מען געקאָנט [לסמוך] אויף זְכוּתִים, מוֹחֵל צו זיין. איבערהויפּט זְכוּת אָבוֹת האָט מען אודאי [נאָך] געקענט האָבן. און [מה שאין כן] לעתיד לבוא איז דאָך גאָר אַ 'קלער' טאַקע^{לא}, צי תִּמָּה זְכוּת אָבוֹת^{לב}.

^{כב} בזהר הק' בפרשתן (דף קסג): אָמר לון, חֲמִיתוֹן אַלין טוֹרָא, פֿלָהוּ רַאשֵׁי מִתִּבְתִּי לַעֲמָא דָא דבְּמִדְבָּרָא. וְזָכוּ הִשְׁתָּא, מַה דְּלֹא זָכוּ כִּד הָווּ בְּחִיָּין. וְאַלין רִישֵׁי מִתִּבְתִּי, פֿלָהוּ בְּרִישׁ יִרְחֵי וְשִׁבְתִּי וּמוֹעֲדֵיִיא, מִתְכַּנְשֵׁי לְגַבֵּי טוֹרָא דְאַהֲרֹן כְּהֵנָא, וּמִתְעַרֵּי לְגַבֵּיהִי, וְעָאלין גוֹ מִתִּבְתָּא דִּילֵיהִי, וּמִתְחַדְשֵׁן תַּמָּן בְּדִכּוֹי דְטִלָּא קִדִּישָׁא דְנִחִית עַל רִישֵׁיהִי, וּמִשַּׁח רַבּוֹ דְנִגִּיד עֲלֵיהִי, וְעַמִּיהִי מִתְחַדְשֵׁן פֿלָהוּ בְּחַדוּשֵׁין דִּירְחִימִין דְּמִלְכָּא קִדִּישָׁא, עַד דְאַקְרִי הֵכָא מִתִּבְתָּא דְרַחֲמִיתוּתָא. וְאַיהוּ נָטִיל בְּכָל מִתִּבְתָּא, בְּטִמְרִיו דְקִיק מִתְעַפְפֵּן כְּנִשְׁרִין גוֹ מִתִּבְתָּא דְנִהוּרָא, וְאַיהוּ מִתִּבְתָּא דְמִשָּׁה, וְכִלְהוּ קִיָּמִי לְבָר, וְלֹא עָאלין לָגוּ, בַּר אַהֲרֹן בְּחַדוּדִי, וּכְפּוּם שְׁעָתָא אַקְרוּן בְּשָׁמָא. ○ וְלִית מֵאן דְחָמִי לֵיהִי לְמִשָּׁה, דְּהָא הָהוּא מִסְּהָ דְאַנְפוֹי פֿרִיס קָמִיהִי, וּשְׁבַע עֲנָנֵי קָר סְתָרְנִיהִי. אַהֲרֹן קָאִים גוֹ פֿרָגוּדָא דְלִתְמָא מִן מִשָּׁה. וּפֿרָגוּדָא פֿסִיק, וְלֹא פֿסִיק בְּגוֹיָהוּ. וְכָל רִישֵׁי מִתִּבְתִּי, לְבָר מְפּוֹרֶכְתָּא דְפֿרָגוּדָא דָא. וְכָל שָׂאָר, לְבָר מֵאִינוֹן עֲנָנִין. וּכְפּוּם חַדוּשֵׁי דְנִהֲרִיו דְאַוּרִיָּתָא דְאַתְנָהָרָא, הֵכִי מְנַהֵן אִינוֹן עֲנָנִין, וְאַתְקִלִישׁ בְּדִקְיוֹ דְנִהוּרָא, עַד דְאַתְחַזִּי הָהוּא מִסְּהָ, וּיְמָגוּ הָהוּא מִסְּהָ חֲמָאן נִהוּרָא דְנִהֲרִי יִתִּיר מִכָּל נִהֲרִיין דְעִלְמָא. וְאַינוֹן אַנְפִּי מִשָּׁה. אַנְפוֹי לֹא אִתְחַזִּין כָּלֵל, וְלִית מֵאן דְחָמִי לון, בַּר הָהוּא נִהֲרִי דְנִפְסִיק מִגּוֹ הָהוּא מִסְּהָ, בְּתַר כָּל אִינוֹן עֲנָנִין. ○ מִשָּׁה אָמַר מִלָּה סֵתֵם לֵאחֲרֶךְ, וְאַהֲרֹן פֿרִישׁ לְרַבְרָבִי מִתִּבְתִּי. כְּמָה פֿרִישׁ, כָּכֵל אִינוֹן מְבוּעִין דְאַסְתִּמּוּ מִנִּיהִ כִּד מִטָּא זְמַנִּיה דִּיהוֹשֻׁעַ, וְהִשְׁתָּא אִיהוּ מְהֵרָא לון, בְּכַמְתָּ פֿלִיאָן, וּמְקוֹרִין וּמְבוּעִין וּנְחָלִין דְנִבְעִין מִכָּל מִלָּה וּמִלָּה. ○ כָּל נִשְׁחִין זְמִין דְהָאִי דָרָא, אֲתָאן לְמָרִים אוֹף הֵכָא בְּהַנִּי זְמַנִּין, וְכִדִּין סִלְקִין פֿלָהוּ כְּתִמְרוֹת עֲשֵׁן גוֹ מִדְבָּרָא דָא, וְהָהוּא יוֹמָא אַקְרִי יוֹמָא דְהִלּוּלָא. נִשְׁחִין בִּלְיָלִי שְׁכָחוֹת וְכִלְיָלִי יוֹמִין טְבִין, פֿלָהוּ אֲתָאן לְגַבֵּי מָרִים, וְיִדְעִין אֲשֶׁתִּדְלוּתָא בִּידְיעָה דְמֵאִרִי עִלְמָא. ○ זָכָא דָרָא דָא מִכָּל דְרִין דְעִלְמָא. נִשְׁחִי מִמִּתִּבְתָּא דְמִשָּׁה, וּפֿרַחֵי לְגַבֵּי מִתִּבְתָּא דְרַקִּיעָא, וְאַינוֹן דְאַתְחַזִּין פֿרַחֵי לְגַבֵּי מִתִּבְתָּא עִלְאָה. עַל הָהוּא דָרָא כְּתִיב, אֲשֶׁרִי הָעֵם שִׁכְכָה לוֹ אֲשֶׁרִי הָעֵם שָׁה' אֶלְקִיָּו.

^{כט} בפרקי דרבי אליעזר (פרק מא): כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני, זכו להיות כמלאכי השרת. לא ראו טפת קרי מימיהם, ולא משל בהם כל מיני כינים, ובמותם לא שְׁלֹטָה בהם רמה ותולעה. אשריהם בעולם הזה ואשריהם בעולם הבא, ועליהם אומר הכתוב אֲשֶׁרִי הָעֵם שִׁכְכָה לוֹ.

^ל ועיין בס"ג בשלח תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רצ, ח"ג) מה שהאריך רבינו טובא בענין זה.

^{לא} פירוש ספק. והכוונה דאיכא פלוגתא בגמרא בזה.

נָאֵר 'בְּרִית' אָבוֹת [איו] לֹא תִמָּהֵל.

ע

אָבער עַל כָּל פְּנִים וואָס טוט מען אין אַ דור (כזה, שאין להם זכותים).

[איבערדעם] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט סְלַחְתִּי, [והוא 'כְּדָרְךָ', שאמרת פן יאמרו הגוים], און ס'איז נישט געבינדן מיט 'די' זאכן, [מיט] יִגְדֵּל נָא פַּח ה' כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאָמֹר.

[ווייל טאַמער] אַז ס'איז געבינדן מיט 'דעם', [אם כן] וואָס וועט זיין חלילה [שפעטער], וואָס וועט זיין [ווען] ס'וועט אַרויסקומען אַזאַ דור וואָס ס'וועט נישט זיין דעם.

[איבערדעם] האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט ניין, דער סְלַחְתִּי איז איבער 'דעם', שלא יאמרו, אַז די אומות הָעוֹלָם זאָלן נישט זאָגן, ס'איז לְבַלְתִּי הִחַל שְׁמִי בֵּין הַגּוֹיִם^{לד}.

^{לב} בגמרא שבת (נה.): אמר רבי אחא ברבי חנינא, מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה [פירש"י: שנאמר במקרא זה שהוציא דבור לטובה, ומפני עונש תוכחה חזר בו], דכתיב [יחזקאל ט, ד] וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בַּתּוֹךְ הָעִיר בַּתּוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהַתִּיתָ תּוֹ עַל מִצְחֹת הָאֲנָשִׁים הַנֹּאֲנָחִים וְהַנֹּאֲנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הַנִּעֲשׂוֹת בַּתּוֹכָהּ וְגו' [אלו צדיקים], אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחך של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה [שאינו רוצה לשלוט בעיר], ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה וכו' [עיי"ש עוד]. ○ ומאי שנא תיו, אמר רב, תיו 'תחיה', תיו 'תמות' [פירש"י: לרשעים]. ושמואל אמר, 'תמה' זכות אבות. ורבי יוחנן אמר, 'תחון' זכות אבות. וריש לקיש אמר, תיו סוף חותמו של הקב"ה, דאמר רבי חנינא חותמו של הקדוש ברוך הוא 'אמת'. רבי שמואל בר נחמני אמר, אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד 'תיו' [התיו סימן להם שקיימו התורה מראש ועד סוף]. ○ מאימתי תמה זכות אבות, אמר רב מימתי הושע בן בארי, שנאמר [הושע ב, יב] אֲגִלָּה אֶת נִבְלָתָהּ לְעֵינֵי מֵאֲהָבָהּ וְאִישׁ לֹא יִצְלָנָה מִיָּדִי [נשאין עוד זכות לאבות, שאכלוהו]. ושמואל אמר מימי חזאל, שנאמר [מלכים ב' יג, כב] וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי יְהוֹאָחָז, וכתיב [שם, כג] וַיִּחַן ה' אֹתָם וַיִּרְחַמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן 'בְּרִיתוֹ' אֶת אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פְּנֵיו 'עַד עֵתָה' [אבל מכאן ואילך השליכם, ולא פנה אל ברית אבות]. רבי יהושע בן לוי אמר מימי אליהו, שנאמר [מלכים א' יח, לו] וַיְהִי בַעֲלֹת הַמִּנְחָה וַיִּנָּשׂ אֵלֵיהֶוּ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּשְׁרָאֵל 'הַיּוֹם' יָדְדָע כִּי אִתָּהּ אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל וְאֵינִי עֹבְדָךְ וּבְכָרְךָ עֲשִׂיתִי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' [מדקאמר 'היום יודע' ותו לא, מכלל דתמה, ועל ידי רחמים הוכרה להם בימי חזאל]. ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו, שנאמר [ישעי' טו, ט] לְמַרְכָּבָה הַמִּשְׁפָּרָה לְתַשְׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כֵּסֵף דָּוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהִכִּין אֹתָהּ וּלְסַבְּדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם קִנְיָתָהּ 'צַ' בְּאוֹת תַּעֲשֶׂה וְגו' [ולא זכות אבות].

^{לב} בתוספות (שבת שם): ושמואל אמר תמה זכות אבות, ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. אומר רבינו תם, 'זכות' אבות תמה, אבל 'ברית' אבות לא תמה, דהא כתיב וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי וַיַּעֲקֹב אֶף לְאַחֵר גְּלוּת, ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות, אלא 'הברית' [דהאבות]. ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל, דייק מדכתיב 'למען ברית' ולא למען 'זכותו'. ○ ואומר ר"י, דבויקרא רבה (לו, ו) דייק מ'עד עתה', כדפירש בקונטרס. ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור' יוחנן, אלא שמואל קאמר דלרשעים תמה, אבל לצדיקים לא תמה, ובצדיקים איירי ר' יוחנן, תדע דהא ר' יוחנן אמר בסמוך דמימי חזק' תמה זכות אבות, והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתי הכי, תחון זכות אבות. ועל זה אנו סומכין להזכיר 'זכות אבות'. ובשלהי ויקרא רבה (שם), רבי אחא אמר לעולם זכות אבות קיימת, ולעולם אנו מזכירים אותם, וכן הוא אומר [ואתחנן ד, לא] כִּי קָל רַחוּם וְגו' וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ וְגו'.

^{לד} מלשונות הפסוקים ביחזקאל פרק כ (מפסוק ט ואילך): וְאָעֵשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הִחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם, אֲשֶׁר גּוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָבֵאֵם אֶל הַמִּדְבָּר. וְאֵתָּן לָהֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי הַדּוֹעֲתִי אוֹתָם וְגו'. וְאָעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הִחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם. וְגַם אֲנִי נִשְׁאֲתִי דִּי אֶלֶם בְּמִדְבָּר לְבַלְתִּי הִבֵּי אוֹתָם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי זִבְת חֶלֶב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת. וְתַחַס עֵינֵי עֲלֵיהֶם מִשְׁתַּחֲמִי וְלֹא עֲשִׂיתִי אוֹתָם כְּלָה בְּמִדְבָּר. וְאִמַּר אֶל בְּנֵיהֶם בְּמִדְבָּר בַּחוּקֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֶל תִּלְכּוּ וְאֵת מִשְׁפָּטֵיהֶם אֶל תִּשְׁמְרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אֶל תִּטְמְאוּ. וַיִּמְרוּ בִּי הַבְּנִים וְגו' וְאִמַּר לְשִׁפְךָ חֲמִית עֲלֵיהֶם וְגו'. וְהִשְׁבַּחְתִּי אֶת יְדֵי וְאָעֵשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הִחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם לְעֵינֵיהֶם. גַּם אֲנִי נִשְׁאֲתִי אֶת יְדֵי לָהֶם בְּמִדְבָּר, לְהַפִּיץ אֹתָם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֵת אוֹתָם בְּאֲרָצוֹת. לָכֵן אִמַּר אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְגו', חִי אֲנִי נָא ה' אֱלֹקִים אִם לֹא בִּיד חֲזָקָה וּבְזוֹרֵעַ נְטִיחָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֲמַלּוֹךְ עֲלֵיכֶם. וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וּקְבַעְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפּוֹצוֹתָם בָּם וְגו'. וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל מִדְבַּר הָעַמִּים וְגו', וּבְרוּתִי מִכֶּם הַמְדִּירִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי וְגו'. וְיִדְעַתֶּם כִּי אֲנִי ה' בְּהִבֵּי־אֵת אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל, אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאֲתִי אֶת יְדֵי לְתַת אוֹתָהּ לְאֲבוֹתֵיכֶם וְגו'. וְיִדְעַתֶּם כִּי

און דעם [טעם זה] איז אַ נַעֲחִיּוֹת [אף בדורות האחרונים].
איבערדעם האָט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים געזאָגט בְּפִירוּשׁ 'בְּדִבְרֶךָ'.

עא

ישוב קושיא ה

וּמוֹכֵן גַּם פִּירוּשׁ הַגִּמְרָא שֶׁדִּרְשׁוּ כִי 'עֲתִידִין' אֻמּוֹת הָעוֹלָם שִׁיאֲמָרוּ בְּדִבְרֶךָ, וְלֹא קָאִי עַל דּוּר הַהוּא, אֲלֵא עַל דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים, שֶׁבַעוּה"ר בַּמִּשְׁךְ אֲרִיכוֹת הַגְּלוּת הִיָּה הִרְבֵּה דוֹרוֹת שִׁיאֲמָרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם כֵּן, וְהָיוּ טַעַם הַמִּסְפִּיק לַעֲזוֹךְ הַגְּאוּלָּה שְׁלִימָה, בְּכַדִּי שֶׁלֹא יֵאמְרוּ עוֹד הָאֻמּוֹת כֵּן

דאָס זאָגט די גמרא 'עֲתִידִין' אֻמּוֹת הָעוֹלָם שִׁיאֲמָרוּ בְּדִבְרֶךָ.

דאָס מיינט מען [אויף] שפּעטער [בדורות האחרונים].

ווייל דעמאלטס [בדור המדבר] האָבן זיי נישט אזוי געזאָגט, ווייל ס'איז דאָך שוין נישט אזוי געווען די גְּזִירָה [להמיתם ח"ו כאיש אחד, בבת אחת].

אַבער בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת, אִין דעם לאַנגן גְּלוּת, [ווען] מ'וועט נישט זען קיין סוף און קיין עֵק, אזוי ווי בעונינו הרבים ס'איז [במצב של] לְמָה יֵאמְרוּ 'הַגּוֹיִם' (תהלים קטו, ב), זאָגט מען [יא] בעונינו הרבים.

עב

- [און] נאָך אַרגער איז [כשגם מזרע ישראל אומרים ח"ו כך].

ווי איך פלעג צו זאָגן פֿשט"ה אין דעם [פסוק] לְמָה יֵאמְרוּ 'בְּעַמִּים' (יואל ב, יז), [דאָס מיינט 'אידן'] די וואָס זענען מְעוֹרָב 'בֵּין הָעַמִּים', [זא] 'אידן' זאָגן בְּעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, נישט נאָר 'גוֹיִם', זאָגט מען אִיָּה נָא אֱלֹקֵיהֶם.
אזוי זאָגט מען חֲלִילָה וְחַס, אַז הַקֹּדֶשׁ בָּרוּךְ הוּא [איז] מִסִּיר הַשְּׁגָחָתוֹ.

עג

נאָר דער בּוֹרָא עוֹלָם האָט עס נישט געוואָלט מְזַכִּיר זײַן [שיבוא לידי ירידה עד כדי כך], איבערדעם שטייט עס - די גמרא זאָגט עס בְּלִשׁוֹן נִקְיָה - אַז עֲתִידִין 'אֻמּוֹת הָעוֹלָם' שִׁיאֲמָרוּ כֵּן, די 'אֻמּוֹת הָעוֹלָם' וועלן אזוי זאָגן. -

עד

איבערדעם האָט ער געזאָגט סְלַחְתִּי 'בְּדִבְרֶךָ', [ווייל] עֲתִידִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם שִׁיאֲמָרוּ כֵּן, און 'פֶּאֲרַדְעם' וועט זײַן סְלַחְתִּי.

האָט ער שוין פֶּאֲרַאוּס געזאָגט, אַז דער סְלַחְתִּי איז פֶּאֲרַדְעם, [וועגן] בְּדִבְרֶךָ.

בְּדִבְרֶךָ, ווייל די אֻמּוֹת הָעוֹלָם זאָלן נישט זאָגן.

כדי מ'זאָל נישט זאָגן, דורכדעם איז דער סְלַחְתִּי.

[וואמר טעם זה דייקא], כדי ס'זאָל בלייבן אויף אַזעלעכע זַמָּנִים וואָס ס'איז נישטאָ

עפּעס אַנדערש, נאָר דאָס.

און דאָס איז גענוג [טעם], דעם איז מִסְפִּיק.

אַנִּי ה' בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם, לְמַעַן שְׁמִי, לֹא כְדַרְכֵּיכֶם הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וגו'. [נודק היטב בפסוקים אלו, דמבואר בהם כמה ענינים ונקודות שהזכיר רבינו בדרוש זה].

לְּבַדֵּךְ כָּל בְּלִשׁוֹן אִיךְ 'פֿלעג' זאָגן, הַכוּוּנָה עַל הַשָּׁנִים בִּיאִירוּפֵּא לִפְנֵי הַמַּלְחָמָה. וְכֵן אַחֵר כֵּךְ הִזְכִּיר רַבֵּינוּ זֶה בַּכ"מ, וְעֵינֵינוּ בִּדְרֹשֶׁת הוֹשַׁעְנָא רַבָּה תַּשְׁכֵּ"א שֶׁהֲאִירָךְ שֵׁם בּוֹזֵה.

עו

ביאור המדרש: מה ראה הים, ברייתא דרבי ישמעאל ראה

אפשר איז דאָס דער פֿשט [וואָס] דער מדרש זאָגט¹⁰ [אויפן פסוק] הִים רָאָה וַיֵּנֶס (תהלים קיד, ג), מה רָאָה, ברייתא דרבי ישמעאל רָאָה. אזוי זאָגט דאָך דער מדרש.

עו

וויש לפרש בזה דברי המדרש הִים רָאָה וַיֵּנֶס, מה רָאָה, ברייתא דרבי ישמעאל רָאָה. והכוונה על כך ברייתא דרבי ישמעאל שהביאו בנמרא ברכות, שעתידין אומות העולם שיאמרו בְּכִכְרָךְ, מִכְלָתִי וְכָלִתִּי וגו'. שזה היה טעם מספיק גם לענין קריעת ים סוף, להצילם מקטרגו של השר של ים ושר של מרים

קען זיין, ווייל [דער שר של ים] ער האָט דאָך גע'טענה'ט¹¹ מַה בֵּין אֵלוּ לְאֵלוּ, ער זעט נישט גאָרנישט, [ובא בטענה] ס'איז נישטאָ קיין זכותים.

נאָר זאָגט ער [בזה המדרש], ברענגט ער [ווייל] ער האָט געטראָפֿן אַ ברייתא, אַז תנא דבי רבי ישמעאל' האָט געזאָגט סְלַחְתִּי 'פְּדִכְרָךְ', כדי מ'זאל נישט זאָגן, די גוֹיִם זאָלן נישט זאָגן, [וכדברך שאמרת] לְמַה יֵּאמְרוּ מִצְרַיִם, האָט ער געזען [דער שר של ים אז] דאָס אַליין איז גענוג אַ טענה, - און דאָס איז אַ תנא דבי רבי ישמעאל, - דאָס איז אַ טענה אַז אידן ברויכן געהאַלפֿן צו ווערן וועגן לְמַה יֵּאמְרוּ מִצְרַיִם, אַז דו האָסט געטון אַזויפיל נסים, אַרויסגעצויגן אידן פון מִצְרַיִם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, און חלילה היצטערט אין ים סוף אַז מ'זאל זיי חלילה דערטרינקן, [איז] לְמַה יֵּאמְרוּ מִצְרַיִם, וועט מען דאָך זאָגן בְּרָעָה הוּצִיאָם חלילה אויף לטבעם בים, אזוי ווי ער זאָגט 'דאָ' לְמַה יֵּאמְרוּ וגו' לְהַרְג אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלֵּתָם וגו', וועגן דעם אַליין איז מספיק [שיקרע הים לפניהם], וועגן לְמַה יֵּאמְרוּ מִצְרַיִם.

עו

איבערדעם זאָגט ער, הִים רָאָה וַיֵּנֶס, דאָס מוז געשען, וועגן דעם תנא דבי רבי ישמעאל אַז מ'האָט געזאָגט סְלַחְתִּי 'פְּדִכְרָךְ', [ווייל] עתידין אומות העולם שיאמרו, אפילו [רק] וועגן 'לעתיד', די אומות העולם. [וכמו כן בשעת קריעת ים סוף היה זה טעם מספיק שיקרע הים לפני בני ישראל].

עו

איבערדעם קאָן זיין דאָס איז דער פֿשט דאָ אויך [בפרשתן]. אלעס איז אויפן עֲתִידוֹת.

¹⁰ במדרש פליאה, המובא בכמה ספרים.

¹¹ כמבואר בילקוט שמעוני (בשלח רמז רלד): וְהַיָּמִים לָקָם חֲמָה (בשלח יד, כט). שירד ס"מ ואמר לפניו, רבונו של עולם [וכי] לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם נסים, והיה משמע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חֲמָה וביקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוּטָה שְׂכַעוֹלָם, וכי לדעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שְׂעוּבָה ומתוך טוֹפֵף דעת, ואתה דָן שוֹגֵג כְּמוֹדִי וְאוֹנֵס כְּרוֹצֵן. כיון ששמע שר של ים, אותה חֲמָה שנתמלא על ישראל הִתְחַזְּקָה על מצרים, שנאמר (שם, כח) וַיִּשְׁבּוּ הַיָּמִים, ששבו מישראל על מצרים.

ובזהוהוה הק' תרומה (דף קע): בְּזִמְנָא דִּישְׁרָאֵל אֶעְבְּרוּ לִגְבֵי יַמָּא, וּבְעָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַקְרַע לִזְן יַמָּא דְּסוּף, אָתָּא 'רַחֲב' הוּא מִנְּנָא דְּעַל מִצְרַיִם, וּבְעָא דִּינָא מִקְמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמַר קַמִּיה, מֵאֲרִיָּה דְּעִלְמָא, אָמַי אַתְּ בְּעִי לְמַעַבְד דִּינָא עַל מִצְרַיִם וּלְמַקְרַע יַמָּא לִישְׁרָאֵל, הָא כְּלָהוּ חֵיבִין קַמְךָ, וְכַל אֲרַחָךְ בְּדִינָא וְקִשּׁוּט. אֵלִין פְּלַחֵי כּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת, וְאֵלִין פְּלַחֵי כּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת. אֵלִין בְּגִלּוּי עֲרִיּוֹת, וְאֵלִין בְּגִלּוּי עֲרִיּוֹת. אֵלִין אוֹשְׁדֵי דְּמִין, וְאֵלִין אוֹשְׁדֵי דְּמִין. בְּהֵיאָה שְׁעָתָא הָדָא קִשָּׁה קַמִּיה, לְמַעַבְד עַל אֲרַח דִּינָא וְכו', וְאֵלְמָלָא דְּאַשְׁגַּח קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכּוֹת אֲבָרְהָם, דְּאַקְדִּים בְּצַפְרָא לְמַעַבְד פְּקוּדָא דְּמֵאֲרִיָּה וְרַעוּתָא דִּילִיָּה וְכו', כְּלָהוּ אֲתָאֲבִידוּ בְּיַמָּא וְכו'. - [והלשון 'מה בין אלו לאלו', הללו עו"ז והללו וכו', כן מובא הלשון בכמה ספרים (ומהם בתולדות יעקב יוסף פ' יתרו, ועוד) על פי דברי המדרש והזהיר דלעיל].

עט

ישוב קושיא ו - בכיבוד הפסוק הן לו יהי כדברך

כשיעקב ביקש מלבן להסיר משם כל צאן עקודים נקודים וברודים, השיב לו לבן, הן, לו יהי כדברך. וקשה כיון שכבר השיב לו הן, שהוא מסכים לתנאו של יעקב, א"כ למה הוצרך עוד לומר לו יהי כדברך, ומה הוסיף בזה

איבערדעם קאָן זיין (גם בשייכות וקישור ג' פסוקי המסורה, דכולם רומזים על לעתיד לבא).

(דהנה) לָבָן הָאֵט געזאָגט - (ווען) יַעֲקֹב אָבִינוּ הָאֵט געזאָגט הָסֵר כָּל שֶׁהוּא וְגו' עָקְדִים נִקְדִּים וְכָרְדִּים, - הָאֵט ער געזאָגט הָן לוֹ יְהִי כְּדָבְרְךָ.

(ולכאורה) אַז ער (יעקב) הָאֵט אַזוי געזאָגט, זאָגט ער דאָךְ 'הָן' (ובזה כבר יש תשובה מספקת, שאומר לו) אֵיךְ בֵּין מַסְפִּים. (ואם כן) וואָס דאַרף ער (נאָךְ) זאָגן לוֹ יְהִי כְּדָבְרְךָ, וואָס הָאֵט ער ציגעזאָגט סָתָם איבעריגע ווערטער.

פ

ויש לומר על פי המבואר בכחבי המקובלים כי עבודתו של יעקב בצאן לבן היתה כדי להוציא משם את נשמות ישראל שהיו ממונים שם בדרך עיבוד נשמות

נאָר דער אָמַת, דער אר"י הקדוש זאָגט דאָךְ ל"ח - (ווי) ס'איז ידוע - אַז (די צאן לבן) דאָס איז געווען נְשָׁמוֹת (קדושות) וואָס ער (יעקב) הָאֵט אַרויסגענומען פון דאַרטן, אַלע נְשָׁמוֹת וואָס זענען אַריינגעפאלן און נטמע געוואָרן (בין החיצונים), 'דאָס' הָאֵט ער אַרויסגענומען (מיד לבן). און די (נשמות) זענען דערנאָך געוואָרן זיינע צאָצאָיו וְיוֹצְאֵי חֲלָצִיו.

אין די אַלע שעף וואָס ער הָאֵט מְצִיל געווען פון לָבָן/ען, אין דעם איז נְתַעֲבֵר געוועזן נְשָׁמוֹת.

פא

וְלָבָן הָיָה חָכֵם גָּדוֹל בְּמוֹמָאָה, וְהָבִין אֶת הָעֵנִין. ואף שבשעתו רצה למנוע את יעקב מזה, אבל הבין שלעתיד לבא עוד ישמחו האומות במה שביאו דורונות למלך המשיח מנשמות ישראל הממונים בניהם, וכדכתיב וְהָבִיאוּ בְּנֵיךָ בְּחֻצָּן, וְעוֹד פְּסוּקִים

נאָר לָבָן איז דאָךְ אויך געוועזן אַ גרויסער פִּיקַח, נאָר אין דער טומאָה. אַבער געזען הָאֵט ער דעך דאָךְ אַלעס.

פב

(והנה) לעתיד וועט זיין וְהָבִיאוּ בְּנֵיךָ בְּחֻצָּן לָט, וועלן זיי נאָך צוברענגען (עוד)

ל"ח עיין בילקוט ראובני פרשת ויצא (אות קנג) בשם גלי רוזא וז"ל: תתקע"ד דורות היו מגולגלים בצאן לבן, ואחר כך הולכים יעקב למצרים, ומשם זכו להתגלגל במין אנושי, ולכן היו ישראל פרים ורבים מאד במצרים.

ועוד שם (אות קסב) בשם מגיד מישרים (להב"י, פרשת תולדות): איכא למידק, אמאי איצטריך יעקב בחיר אבהן למיתב עם לבן ולמיסב בנותיו דהאי רשיעא, ולמרע ענא. ורזא דמלתא, אצטריך יעקב למיזל גביה ויפיק מיניה חיילין חיילין קדישין דמטמריין ביה, וייתי ליה לסטר קדישא, דענא רמז להנהו חיילין, דוגמת וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן (לך יב, ה), והיינו דכתיב (לא, ט) וַיֵּצֵא אֱלֹקִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיְחַיֵּן לִי, דהאציל הקדושה מגו ההוא סטרא. • והיינו נמי רזא דענא דיתרו, דרועה משה רבינו ע"ה, דהיינו חיילין קדושה דהוי מטמריין, והוה רועה להון לאקרבא לקדושה, ומשום דיתרו גופיה עתיד להתגיר לא אצטריך למימר ביה ויצל אלקים ממקנה אביכם, דכיון דאתגיר, כל חילין דביה אתו בהדיה. ואצטריך [משה] למיסב בנותיו מההוא טעמא, דאפיק לון מרשותיה דההוא סטרא. • והיינו רזא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לְרַחֵל וּלְלֵאָה הַשְּׂדָה אֶל צֹאנָיו, דעייל לון בחקל תפוחין, והיינו מאן דמייתי ביכורים, ריש מילוי הוה לבן ארמי בעי לאבודא ית אבא, דהוי גניזין ביה חיילין קדושה, ויעקב אפיק לון בעל כרחו. [ועיין בס"ג ויצא תשכ"ז מה שהארץ שם רבינו בכל ענין זה, וכן בעוד דרושים].

ט"ב בישע"י (מט, כב-כג): כה אָמַר ה' אֱלֹקִים הִנֵּה אֲשָׂא אֶל גֹּזִים יְדֵי וְאֶל עַמִּים אֲרִים נְסִי וְהָבִיאוּ בְּנֵיךָ בְּחֻצָּן וּבְנִתְיָךְ עַל בְּתָת תַּנְשְׁאָנָה. וְהָיוּ מַלְכִּים אֲמִנְךָ וְשְׂרֹתֶיהֶם מִיְנִיקֶתְיָךְ, אֲפִיּוּם אֲרָץ יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ וְעַפְר רִגְלֶיךָ יִלְחָכוּ, וְיִדְעֶתָ כִּי אֲנִי ה' אֲשֶׁר לֹא יִבְשׁוּ קוֹי. [ועיין ביוראל משה (א, סו)].

נְשָׁמוֹת [קדושות], אֲזַעְלַעֲכֶּה וּוְאֶס מִ'הָאֵט פִּרְיֵער נִישַׁט גַּעקֶענַט אַרױסנעמען [מבין האומות]. אַזױ שְׁטײַט דאָךְ^ב, זײ וועלן צוברענגען, וְהִבִּיאוּ בְּנֵיךָ בְּחֶצֶן [וּבְנִתִיךָ] עַל פֶּתַח תַּנְשְׂאָנָה, אַז זײ וועלן צוברענגען אַ דורון לַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ - שְׁטײַט דאָךְ - [פון] נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל.

[און] דעמאלטס וועלן זיי זיך 'מְחִיָּה זײַן', אַז מ'וועט 'נעמען' פון זיי.

פג

וזהו שרומז באומרו לו 'ה' כְּדָבָרָךְ, דהוא לשון עתיד, וקאי על לעתיד לבא. ופירושו, הלוואי שתסכים בזמן ההוא 'לקבל' מאתנו דורות כאלו, שהם 'כְּדָבָרָךְ' עתה, בעסק הוצאות נשמות ישראל מבין האומות

איבערערעם לְכֵן הָאֵט געזאָגט הֵן, איך בין מִסְכִּים אויף דעם.

נאָר וואָס דען, לו 'יְהִי' כְּדָבָרָךְ, ס'זאָל אַזױ זײַן לעתיד אויכעט, ער זאָל נאָך [קענען] צוברענגען, און מ'זאָל פון זיי נעמען.

דעמאלטס וועט דאָךְ זײַן פֿאַר זיי נאָך אַ כְּבוֹד אַז דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וועט פון זיי נעמען די דורות, וואָס זיי וועלן ברענגען נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. [וכמאמר הכתוב] יְכִילֹו שֵׁי לְמוֹרָא [תהלים עו, יב].

[ולכן] הָאֵט ער געזאָגט לו יְהִי כְּדָבָרָךְ.

פר

ממילא האָט ער [לבן] שוין געזאָגט דעם כְּדָבָרָךְ, [באופן כזה אז] דאָס גײַט אַרױף אויף לעתיד, [איז דאָס] די זעלבע ווי 'דער' כְּדָבָרָךְ [שכפסוק] וַיֹּאמֶר ה' סֶלְחֵתִי 'כְּדָבָרָךְ'.

פה

ישוב קושיא ו - כביאור הפסוק אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדָבָרָךְ

ובפסוק שאמר יוסף ליעקב אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדָבָרָךְ, שם יוקשה גם כן דהיה לו לומר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כֵן, ומהו אומרו 'כְּדָבָרָךְ' און יוסף הצדיק האָט געזאָגט אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדָבָרָךְ, [און אויף דעם] זאָגט דער מדרש^{מא} [אז] ווען ער [יעקב] האָט אים געזאָגט אַל נָא תְּקַבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם [שם, כט], [ואמר לו יוסף] אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה, ער וועט אַזױ טון. [און] לעולם האָט דאָךְ געברויכט צו שטיין [אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה] 'כֵּן', איך וועל 'אַזױ' טון, וואָס איז דער 'כְּדָבָרָךְ'.

פו

אמנם הכוונה מבואר במדרש, שאמר יוסף ליעקב שגם הוא יעשה כן קודם מותו, שאמר לאחיו 'כדבריו' של יעקב עתה, שיעלו גם את עצמות יוסף אִתָּם ממצרים

[נאָר אויף דעם] זאָגט דער מדרש^{מא}, [דהכוונה] ער האָט געזאָגט, אֲנֹכִי, 'איך' וועל אויך אַזױ טון [כְּדָבָרָךְ], אַזױ ווי דו [טוסט יעצט, דהיינו] איך וועל אויך אַנזאָגן פֿאַר די קינדער [לעשות כן עמדי, וכדכתיב] כִּי הִשְׁבַּע יוֹסֵף וְהִעֲלֵתָם אֶת עַצְמֹתַי [ויחי ג, כה. בשלח יג, יט].

^ב עיין בזה בתנא דבי אליהו (פרק טז), ובבבבבב רבה (יג, יד), ועוד.

^{מא} הובא בדעת זקנים לבעלי התוספות פרשת ויחי (מז, ל) וז"ל: אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדָבָרָךְ. מדרש, כשם שאתה מְצוּנִי, כך אני מְצוּנָה לְאִיךָ בשעת מיתתי, להעלותי מכאן. וכן מצינו שאמר לאחיו (ויחי ג, כה) פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וגו'. ונראה לי דלהא ניחא הא דפירש רש"י בואלה שמות (ג, יח) שסימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף, שבלשון זה דפקוד יפקוד יהיו נגאלים. שהרי מצינו שיוסף אמר בפירוש 'פֶּקֶד יִפְקֹד' אֱלֹקִים אֶתְכֶם, ואמר הכא שיוסף אמר שיעשה כדברי יעקב, ואם כן גם יעקב אמר בצוואה 'פֶּקֶד יִפְקֹד' אֱלֹקִים אֶתְכֶם.

פז

והנה במה שלקחו עצמותיו של יוסף הצדיק אִתָּם, היה בזה תיקון גדול לדורות, ולענין הקדמת משיח בן יוסף קודם למשיח בן דוד, והכל הוא מכלל הכנה לגאולה העתידה

[און] זיי האָבן אים מיטגענומען, און ס'איז געווען [הַיִם רָאָה וַיָּגֵס, מִה רָאָה], אַרױנו של יוסף רָאָה לוֹ, ביי קריעת ים סוף.

זיי האָבן אים מיטגענומען, און דאָס איז געוועזען אַ תִּיקוֹן [לדורות, ווען] זיי האָבן געברענגט אויפן פּלאַץ עֲצֻמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף.

פח

און לעתיד וועט דאָך אויך זיין מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף, [וואָס] ער וועט מאַכן פּלאַץ פֶּאָר אידן, אין די מלחמה, 'פֶּאָר' מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד.

פט

ובדברי יעקב היו הכל רמוז והכנה על הגאולה העתידה. ואם כן יש לפרש דעל זה הוא אמר לו יוסף אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה 'כְּדָבָרְךָ', שאעשה גם אני הכנה להגאולה שלימה, במה שאצוה להם לעשות כן, 'וכמו שהוא כְּדָבָרְךָ'

דאָס קען זיין [במה שאמר יוסף] אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה.

יַעֲקֹב אָבִינוּ הָאֵט דאָך אויך געמיינט אַלעס אויף לַעֲתִיד, ער האָט געהאַרעוועט פֶּאָרן כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, אויף אידן [עד סוף כל הדורות].

הָאֵט ער [יוסף] געזאגט אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה 'כְּדָבָרְךָ', איך וועל אויך אַזוי טון. [ונמצא כי] 'דער' כְּדָבָרְךָ גייט אויך אַרױף אויף לַעֲתִיד.

צ

סיום ישוב קושיא ו - בביאור המסורה

ונמצא כי כל אלו הפסוקים שנאמר בהם כְּדָבָרְךָ, הכוונה בהם שהדיבורים הללו הם לצורך הגאולה שלימה והכנתה. ומובן שפיר קישור אלו הג' פסוקים שבחמסורה

איבערדעם די אַלע דריי כְּדָבָרְךָ, מיינט מען די דיבורים זאָלן זיין אויף לַעֲתִיד. דאָס איז די מסורה, די אַלע דריי [פסוקים] דאָס איז אַלעס אויף איין בחינה גייט דאָס אַלעס.

קי

ברכת הקודש

דער בּוֹרֵא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר די זְכוּיָה האָבן [אז] מ'זאָל מיר תְּשׁוּבָה טון, תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה.

מ'זאָל דְּבוּק זיין אין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּבְתוֹרָתוֹ הַקְדוּשָׁה.

מ'זאָל מיר בְּמִהְרָה זוכה זיין צו זען ווען אידן וועלן געהאַלפן ווערן ביי די גאולה שְׁלִימָה, בְּקִבוּץ כָּל נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם הַקּוֹדֵשׁ.

מ'זאָל מיר זען ווען ס'וועט דערהויבן ווערן קְדוּשַׁת יִשְׂרָאֵל, און קְדוּשַׁת הָאָרֶץ.

מ'זאָל מיר זוכה זיין בְּמִהְרָה, צו זען פִּישׁוּעַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְחָתוֹ, בְּהַתְרוּמָּמוֹת

קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלּוּת כְּבוֹד שָׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

